

аспірант кафедры паліталогіі і права БДПУ

ШЛЯХІ ЎДАСКАНАЛЕННЯ ПАЛІТЫКА-ПРАВАВОГА І АРГАНІЗАЦЫЙНА-ЭКАНАМІЧНАГА ЗАБЕСПЯЧЭННЯ ЗНЕШНЯЙ ДЗЯРЖАЎНАЙ МІГРАЦЫЙНАЙ ПАЛІТЫКІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Глабалізацыйныя працэсы сучаснасці і геапалітычнае становішча рэспублікі абумовілі інтэнсіфікацыю міграцыйных перамяшчэнняў па тэрыторыі беларускай дзяржавы. Неабходнасць уключэння Беларусі ў міжнародны рынак працы, стварэнне адзінай міграцыйнай прасторы ў межах Саюзнай дзяржавы Беларусь-Расія, Еўразійскай эканамічнай прасторы, Еўрапейска-Азіацкай эканамічнай супольнасці з'яўляюцца сваеасаблівым выклікам для нацыянальнай бяспекі так як краіну пакідаюць у асноўным высокакваліфікаваныя спецыялісты, а прыязджаюць нізкакваліфікаваныя кадры. У сваю чаргу, патрабаванні эфектыўнага, інавацыйнага сацыяльна-эканамічнага развіцця, важнасць пераадолення дэмаграфічнага крызісу ставіць перад уладай задачу захавання чалавечага патэнцыялу. Значным механізмам у гэтым накірунку з'яўляецца распрацаваная селектыўная міграцыйная палітыка, што і робіць актуальным праблему ўдасканалення яе палітыка-прававога і арганізацыйна-эканамічнага забеспячэння.

Мэтай з'яўляецца абгрунтаванне аптымальных шляхоў ўдасканалення палітыка-прававога, арганізацыйна-эканамічнага забеспячэння міграцыйнага рэгулявання, накіраваннага на замацаванне высокакваліфікаваных спецыялістаў у рэспубліцы, выпрацоўку механізмаў ператварэння незваротнай міграцыі ў зваротную і прыцягненне імігрантаў неабходных прафесійных, этнічных, культурных, ментальных характарыстык, стварэнне ўмоў для больш эфектыўнага выкарыстання заробленых за мяжой сродкаў на аснове аналізу замежнага вопыту рэалізацыі міграцыйнай палітыкі, а таксама прыцягненне беларускай дыяспары з далёкага замежжа для інвеставання эканомікі Беларусі.

Метады арганізацыйна-эканамічнага рэгулявання працоўнай міграцыі разглядаюцца ў працах айчынных эканамістаў В.В. Пачэкінай, Р.М. Супрановіч. Адзначаючы пазітыўны эффект ад працоўнай эміграцыі беларускіх грамадзян у выглядзе зніжэння ціску на ўнутраны рынак працы, змякчэння сацыяльнай напружнасці, атрымання карысных прафесійных навыкаў, асаблівую ўвагу яны надаюць эфектыўнаму выкарыстанню заробочных у замежных краінах грошаў за кошт стварэння ўмоў для інвеставання іх у развіццё малага і сярэдняга бізнесу, будаўніцтва жылля [1, с. 273]. Праблемы ўключэння рэспублікі ў міжнародны рынак працы і ўдасканалення сістэмы кіравання знешнімі міграцыйнымі патокамі знайшлі адлюстраванне таксама ў манаграфіях і артыкулах Е.А. Западнюка [2], А.У. Бондара [3], М.А. Бондарь [4] і інш.

У мэтах фарміравання селектыўнай міграцыйнай палітыкі неабходна вызначыць кола дзяржаў-донараў. Адзінае гістарычнае мінулае спачатку ў межах Расійскай імперыі, затым Савецкага Саюзу абумовіла знаходжанне значнай колькасці суродзічаў у краінах СНД і Балтыі, якія маюць кадравы патэнцыял папаўнення кваліфікаванымі спецыялістамі сельскай мясцовасці Беларусі, якая адчувае іх недахоп. Краінамі-донарамі могуць стаць аграрныя рэгіёны Расіі, Украіны, Малдовы, дзяржавы Каўказа: Азербайджан, Грузія, Армения; Сярэдняй Азіі: Казахстан, Таджыкістан, Узбекістан. Аб патэнцыяле вышэй названых дзяржаў у якасці пастаўшчыкоў мігрантаў, у тым ліку працоўных, для рэспублікі сведчыць дадатнае сальда міграцыі, маючы накіраваннасць да павелічэння. Асноўны прыток імігрантаў назіраецца з краін СНД усходнееўрапейскага рэгіёна: Расіі, Украіны, Малдовы, дадатнае сальда міграцыі, якое мае пастаянную накіраваннасць да павелічэння і ў 2005 г. адпаведна склала 824 чалавека, 1168, 213. У 2008 г. яно ўжо раўнялася адпаведна 2777, 1846, 274. У 2009 г. дадатнае сальда міграцыі з вышэйназванымі дзяржавамі павялічылася да 5077, 2388, 344 чалавек [5, с. 43]. Як было вышэй сказана, сярод мігрантаў з гэтых краін многа беларускіх рэпатрыянтаў, а таксама асоб рускай і ўкраінскай нацыянальнасці. Такім

чынам, асаблівую ўвагу неабходна надаць рэпатрыяцыі асоб беларускага паходжання на радзіму, а таксама прыцягненню рускіх і ўкраінцаў. Пра патэнцыял рэпатрыяцыі сведчыць той факт, што пасля распаду СССР на постсавецкай прасторы засталася каля 2,4 млн беларусаў, з больш чым 3,5 млн., якія пражываюць за мяжой [6, с. 146].

Значная колькасць суайчыннікаў пражывае ў Расійскай Федэрацыі. Па дадзеным Усерасійскага перапісу насельніцтва 2010 г., там пражывае 521,5 тыс. беларусаў, 404 тыс. з якіх жывуць у гарадах, а 117 тыс. у сельскай мясцовасці [7, с. 92]. Прычым можна разлічваць у асноўным толькі на рэпатрыяцыю беларусаў з сельскай мясцовасці, дзе ніжэй матэрыяльная забяспечанасць і сацыяльныя стандарты. Вялікія дыяспары суайчыннікаў маюцца таксама ў Украіне – 275,8 тыс., ЗША – 600 тыс., Ізраіле – 130 тыс., Латвіі – 96 тыс., Казахстане – 95 тыс., Польшчы – 50 тыс., Літве – 55 тыс., Эстоніі – 21 тыс., Малдове – 20 тыс., Аўстраліі – 20 тыс., Аргентыне – 7 тыс., Вялікабрытаніі – 7 тыс., Бельгіі – 2 тыс. [8]. У той жа час, па меркаванню лідэраў грамадскіх арганізацый беларусаў у гэтых краінах, колькасць асоб, якія далучаюць сябе да беларускай нацыянальнасці сутнасна зніжана. Справа ў тым, што далёка не ўсе беларусы жадаюць адкрываць свае карані. Вядомы выпадак, калі суайчыннікі адмаўляліся ад свайго паходжання і запісваліся ў тытульную нацыю краіны, дзе яны пражываюць. Дадзенае часцей за ўсё матывіравалася тым, што чалавеку “мясцовай нацыянальнасці” лягчэй вырашаць пытанні працаўладкавання, прадвіжэння па службе, сацыяльныя праблемы і гэтак далей. У сувязі з гэтым па меркаванню галоўнага спецыяліста па справам рэлігій і нацыянальных меншасцей М. Рыбакова, сярод беларусаў, якія пражываюць за межой, існуюць дзве супрацьлеглыя па сваёй сутнасці тэндэнцыі. З аднаго боку, гэта асіміляцыя, якая вядзе да змяншэння беларускай дыяспары, з другога – вяртанне да беларускіх каранёў грамадзян іншых краін, што добратворна адбіваецца на ажыўленні беларускага грамадскага руху за мяжой [8].

Такім чынам, перад уладнымі структурамі стаіць задача выкарыстання патэнцыяла рэпатрыянтаў як ў плане папаўнення дэмаграфічных страт насельніцтва, так і ў інвестыцыйным плане. У першым выпадку неабходна стварэнне механізма прыцягнення суайчыннікаў на радзіму, у першую чаргу з краін СНД, такіх як Украіна, Малдова, Расія, Казахстан, Узбекістан, якія знаходзяцца на адным узроўні сацыяльна-эканамічнага развіцця ці ў больш дэрэнных умовах. Фактарамі “штуршка” з краін Цэнтральнай Азіі могуць паслужыць рост фундаменталістскіх настрояў і ўзмацненне ісламскага экстрымізму ў іх. Рычагамі прыцягнення могуць стаць забеспячэнне вяртаючыхся беларусаў жылём, дапамогай у тым ліку і грашовай, у пераездзе, уладкаванні на новым месцы, пошукі працы, сацыяльнымі гарантыямі.

Лагічным крокам у дадзеным накірунку стане прыняцце закона “Аб рэпатрыяцыі”, у якім на заканадаўчым узроўні абумоўлены спрощаныя ўмовы пры атрыманні віда на пастаяннае месца жыхарства і грамадзянства для асоб, якія маюць доказы прыналежнасці да беларускага народа на аснове сваячных сувязей, якія маюцца ці меліся ў Беларусі, матэрыяльная дапамога перасяленцам пры пераездзе і адаптацыі на новым месцы. У другім выпадку неабходна забеспячыць мяккага інвестыцыйнага клімату для беларускай дыяспары з далёкага замежжа, у тым ліку і за кошт прыарытэтнага права на куплю прадпрыемстваў у рэспубліцы для асоб беларускага паходжання, а таксама ільготнага налагаабкладання пры адкрыцці сваёй справы ў Беларусі і вядзенні бізнесу на працягу першых некалькіх год. Суайчыннікі, якія пражываюць за мяжой і маючыя веды і вопыт, могуць адыграць значную ролю ў тэхналагічнай рэвалюцыі і тым самым садзейнічаць інавацыйнаму развіццю краіны. Яны могуць садзейнічаць гэтаму таксама за кошт перадачы інфармацыі і кантактаў.

Пры распрацоўцы Закона “Аб рэпатрыяцыі” асаблівую ўвагу неабходна надаць апрабаванаму ў Расіі, Польшчы, Германіі, Ізраіле і іншых краінах вопыту. У беларускай рэчаіснасці цікавасць мае польскі Закон “Аб

рэпатрыяцыі”, у адпаведнасці з якім асоба, якая жадае рэпатрыіравацца ў Польшчу павінна прадставіць доказы, якія падцверджваюць наяўнасць умоў для пасялення (месца жыхарства, крыніцы ўтрымання, магчымасць працы). Такім доказам можа быць, напрыклад, запрашэнне, накіраванае польскай тэрытарыяльнай адміністрацыйнай структурай – Гмінай. Гміна можа запрасіць канкрэтную сям’ю ці ананімных рэпатрыянтаў. Запрашэнне накіраванае фізічным асобам можа датычыцца выключна сям’і гэтага чалавека (бацькі, дзеці, брацця-сёстры). Асоба, якая не мае гарантаванага месца жыхарства і сродткаў забеспячэння ў Польшчы, а выконвае астатнія ўмовы атрымання рэпатрыяцыйнай візы, можа тагсама прадстаіць у консульства заяву аб выдачы візы. У такім выпадку Консул зможа прыняць рашэнне аб завярэнні ў выдачы візы. Кандыдат у рэпатрыянты зможа атрымаць ад Консула інфармацыю аб перададзеных Гмінамі для патрэбаў рэпатрыянтаў месцаў жыхарства і магчымасцяў працаўладкавацца на тэрыторыі Польшчы, Рэпатрыяцыйную візу выдае Консул пасля атрымання згоды Старшыні Кіравання па справам рэпатрыяцыі і іншаземцаў. Віза ўклеіваецца ў пашпарт рэпатрыянта і сапраўдна на працягу 12 месяцаў з дня выдачы. Асобы, якія прыбылі ў Польшчу на аснове рэпатрыяцыйнай візы, атрымліваюць польскае грамадзянства ў момант перасячэння дзяржаўнай мяжы Рэспублікі Польшча. Пасля прыезду рэпатрыянты атрымоўваюць дапамогу з дзяржаўнага бюджэту. Рэпатрыянты часта сутыкаюцца з неўрэгуляваннасцю ўласнага статусу, праблемамі з атриманнем віда на пастаяннае месца жыхарства, грамадзянства. Таму выкарыстанне польскага вопыту, які заключаецца ў спрошчаным парадку атрымання грамадзянства пры перасячэнні мяжы, павінен стаць прыарытэтам пры рэгуляванні працэсаў рэпатрыяцыі.

Фінансавая дапамога для рэпатрыянтаў выплачваецца ў форме аднаразовай грашовай дапамогі: транспартнай (кампенсацыі кошту пераезду), на абсталяванне і бягучыя выдаткі, а таксама школьнай дапамогі (на выдаткі, звязаныя з пачаткам навучання ў Польшчы непаўналетніх

дзяцей рэпатрыянтаў). Транспартную грашовую дапамогу Консул можа выплаціць асабе, якая атрымала рэпатрыяцыйную візу і якая не мае дастатковых сродкаў на аплату выдаткаў, звязаных з пераездам.

Рэпатрыянтам, якія прыбудуць у Польшчу з азіяцкай тэрыторыі былога СССР і якія вымушаны былі панесці выдаткі на рамонт ці прыстасаванне месца жыхарства ў Польшчы, будзе прадстаўлена дапамога са сродкаў дзяржаўнага бюджэту для частковай кампенсацыі [9].

Такім чынам, з мэтай паспяховай рэпатрыяцыі неабходна шырокамаштабная інфармацыйная падтрымка суайчыннікаў за мяжой, перш за ўсё ў краінах СНД, з выкарыстаннем СМІ (Інтернет-крыніцы, газет, беларускіх консульстваў і пасольстваў). Важным бачыцца атрыманне грамадзянства па спрошчанай схеме, а таксама магчымага ўвядзення і выкарыстання “двайнога грамадзянства” і “адложанага грамадзянства”. Апошняе прадугледжвае, што пакуль чалавек жыве за межамі краіны і з’яўляецца грамадзянінам краіны пражывання яго грамадзянства з’яўляецца “спяшчым” і актывізуецца толькі пры пераездзе ў Беларусь. “Адложанае грамадзянства” неабходна прадаставіць не толькі суайчыннікам, якія пражываюць у краінах СНД і Балтыі, але і эмігрантам усіх хваляў і іх нашчадкам, тым, хто ў сучасны момант не збіраецца перабрацца ў Беларусь, але жадаў бы замацаваць беларускае грамадзянства і сувязь з гістарычнай радзімай. Важным бачыцца распрацоўка праграмы па прававой і культурнай падтрымцы суайчыннікаў, якія пражываюць за межамі. Сёння працэдура грамадзянства не у поўным аб’ёме выкарыстоўваецца як інструмент фарміравання селектыўнай міграцыйнай палітыкі.

Мэтазгодна ўнесці змяненні ў Закон “Аб грамадзянстве”, які б дазволіў пашырыць кола патэнцыяльных атрымальнікаў беларускага грамадзянства, такім як:

- мігрантам, якія пажаніліся з беларускімі грамадзянамі праз год пасля пражывання ў шлюбе ці аўтаматычна пасля нараджэння першага дзіцяці;

- аўтаматычна ўсім дзецям іншаземцаў, якія нарадзіліся на тэрыторыі Беларусі (незалежна ад грамадзянства бацькоў);
- мігрантам-сваякам беларускіх грамадзян па прамой лініі (бацькі-дзеці-унукі, родныя браты-сёстры). Гэты міграцыйны канал актыўна выкарыстоўваецца ў індустрыяльна развітых краінах;
- мігрантам краін СНД, якія праходзяць службу па кантракту ў сілавых структурах Беларусі, па заканчэнню 1 году службы;
- студэнтам вышэйшых навучальных і сярэдніх спецыяльных устаноў, аспірантам, якія навучаюцца ў Беларусі. Падобны “экспарт адукацыйных паслуг” адказвае геапалітычным і эканамічным інтарэсам рэспублікі, так як за час навучання іншаземныя студэнты атрымліваюць больш высокую кваліфікацыю, дасканала вывучаюць рускую мову, культурныя стандарты, устанаўліваюць неабходныя сацыяльныя сувязі (знаходзяць працу, жыллё, ствараюць сям’ю) і такім чынам інтэгрыруюцца ў беларускае грамадства;
- высокакваліфікаваным спецыялістам, якія ўдзельнічаюць у “эканоміцы ведаў”. Для гэтага мэтазгодна распаўсюдзіць спрошчанную працэдуру грамадзянства на ўсіх выпускнікоў беларускіх ВНУ за апошнія 10-15 год, прадугледжваючы пры гэтым кваліфікацыйны цэнз ці пералік асабліва запатрабаваных спецыяльнасцяў;
- мігрантам-інвестарам, якія пражываюць на тэрыторыі краіны не менш года, якія ўкладвалі матэрыяльныя сродкі пэўнага памера ў эканоміку Беларусі і стварылі пэўную колькасць працоўных месцаў для беларусаў.

Негледзячы на тое, што многія палажэнні па прыцягненню і інтэграцыі рэпатрыянтаў, прадстаўленыя ў польскім законе “Аб рэпатрыяцыі”, ідэнтычна плану дзяржаўных дзеянняў, закладзеных у падпраграму па аптымізацыі міграцыйных працэсаў Нацыянальнай праграмы дэмаграфічнай бяспекі на 2011-2015 гг., падчас яе рэалізацыі органы ўлады сутакнуліся з шэрагам праблем, звязаных, перш за ўсё, з размяшчэннем, забеспячэннем жыллём, працаўладкаваннем мігрантаў. Таму практычны інтарэс уяўляе вопыт расійскай Дзяржаўнай праграмы спрыянню добраахвотнаму

перасяленню суайчыннікаў на 2006-2012 гг. Аналіз папярэдніх вынікаў дазваляе вылучыць шэраг сур'ёзных праблем, з якімі сутыкнуліся органы ўлады Расійскай Федэрацыі пры яе рэалізацыі. Так, не былі дасягнуты планаваўшыяся вынікі, якія да 2012 г. павінны былі скласці 443 тыс. Рэальна на 31 снежня 2011 г. у Расію перасялілася 62,5 тыс., прычым 31,4 тыс. у 2011 г., што склала амаль 50% за ўсе 5 год дзейнасці праграмы [10]. Адною з галоўных прычын, якая аказала ўплыў на колькасць прыбыўшых рэпатрыянтаў, сталі недахопы ў рэгуляванні пытанняў жыллёвага ўладкавання (у некаторых рэгіёнах нават не былі вырашаны пытанні часовага засялення перасяленцаў). Другая праблема складаецца ў тым, што большасць перасяленцаў вымушана вырашаць пытанні працаўладкавання самастойна, паколькі гарантаванае ім рэгіянальнымі праграмамі працаўладкаванні на справе аказалася практычна немагчымым.

Такім чынам, уяўляецца важным стварэнне і развіццё інтэграцыйных праграм для мігрантаў, галоўнай мэтай якіх павінна стаць здольнасць да самазабеспячэння і самападтрыманні. Гэта эканамічнае патрабаванне павінна ўключаць у сябе вырашэнне праблемаў пражывання, занятасці, магчымасць і даступнасць адукацыі, уключэнне ў працэс сацыяльных выплат і медыцынскага страхавання мігрантаў і іх сем'яў, а таксама ўдзел у жыцці грамадства. Пры гэтым маецца на ўвазе магчымасць доступу легальных мігрантаў да грамадскіх устаноў, якія даступны для большасці грамадзян Беларусі. Заходні вопыт сведчыць аб тым, што найбольш эфектыўна праходзіць працэс інтэграцыі тады, калі значная частка праблем адаптацыі мігрантаў вырашаецца не на нацыянальным узроўні, а на ўзроўні мясцовага самакіравання, пры ўзгадненні інтарэсаў розных сацыяльных груп. З мэтай першапачатковай паспяховай інтэграцыі і адаптацыі імігрантаў важным бачыцца распрацоўка і ўкараненне курсаў навучання не толькі дзяржаўнай мове і знаёмству з культурай і жыццём краіны, але і прававых курсаў, якія даюць веды аб асноўных сацыяльна-эканамічных, культурных правах і абавязках. У той жа час сумны вопыт еўрапейскіх краін, якія на цяперашні

дзень сутыкнуліся з палітычнымі і культурнымі праблемамі, выкліканымі неэфектыўнасцю адаптацыі мігрантаў патрабуе пэўнай сістэмы арганізацыйных мераў па іх паспяховай інтэграцыі ў грамадства, якія б ў перспектыве дапамаглі пазбегнуць вышэйназваных праблем. Яны павінны ўключаць у сябе процідзейне цэнтраў кампактанага пражывання ў гарадах на аснове этнічнага прынцыпа (па тыпу кітайскіх і в'етнамскіх анклаваў). Увядзенне па прыкладу Даніі правіла аб усяленні ў адзін пад'езд дома не больш адной сям'і імігрантаў. Вызначэнне межаў дапушчэння фарміравання дыяспар з суседніх краін (у працэнтах ад колькасці насельніцтва), забарона на стварэнне кампактных пасяленняў імігрантаў і абмежаванне на набывццё зямлі.

Такім чынам, на сучасным этапе ва ўмовах дэмаграфічнага крызісу і неабходнасці інавацыйнага сацыяльна-эканамічнага развіцця асаблівую ўвагу патрэбна звярнуць на выпрацоўку селекцыйнай міграцыйнай палітыкі і перш за ўсё на замацаванне маладых спецыялістаў у рэспубліцы, забеспячэнне працэсу вяртання выскакваліфікаваных кадраў і прыцягненне мігрантаў з неабходнымі прафесійнымі характарыстыкамі. Пераадоленню сацыяльных, культурных канфліктаў і атрымання значных эканамічных эфектаў будзе садзейнічаць прыезд імігрантаў з падобнымі этнічнымі, ментальнымі, культурнымі характарыстыкамі. У гэтым накірунку неабходна, па першае, улічваючы напрабаваны вопыт суседніх краін, палітыка-прававое забеспячэнне рэпатрыяцыі суайчыннікаў, а таксама актыўна выкарыстоўваючы інстытут грамадзянства, які патрабуе ўдасканалення, забеспячэнне эміграцыі асоб рускай, украінскай нацыяльнасці. Па другое, значным бачыцца прыцягненне да інвеставання эканомікі Беларусі і прыватызацыі яе прадпрыемстваў бізнесменаў беларускага паходжання. Важнае значэнне пры рэгуляванні міграцыйных працэсаў датычыцца распрацаваным інтэграцыйным і адаптацыйным праграмам, якія дазваляць праводзіць больш эфектыўную міграцыйную палітыку Рэспублікі Беларусь.

Літаратура

1. Почекина, В.В. Модернизация рынка труда в условиях глобализации мировой экономики/В.В. Почекина, Р.М. Супранович; под науч. ред. В.Ф. Медведева, Институт экономики НАН Беларуси. – Минск, Право и экономика, 2010. – 312 с.
2. Западнюк, Е.А. Трудовая миграция и ее регулирование: монография/Е.А. Западнюк, Гомельск. гос. ун-т им. Ф. Скорины. – Гомель: ЦИИР, 2005. – 205 с.
3. Бондарь, А.В. Мировой рынок труда в условиях глобализации и особенности развития его белорусского сегмента: Монография/А.В. Бондарь. – Минск: БГЭУ, 2005. – 155 с.
4. Бондарь, М.А. Регулирование интеллектуальной миграции в условиях глобализации/М.А. Бондарь//Человеческий капитал в контексте макроэкономической стабилизации и конкурентоспособности национальной (малой открытой) экономики/А.В. Бондарь, М.А. Бондарь, И.В. Корнеевец, Л.Н. Маркусенко. – Минск, 2006. – 166-213.
5. Основные итоги миграции населения Республики Беларусь, [2000-2009]/Национальный статистический комитет Республики Беларусь. – Минск, 2010. – 63 с.
6. Шабанов, Л.Т. Население Витебской области в миграционно-интеграционных процессах на постсоветском пространстве/Л.Т. Шабанов// XIV (61) Региональная научно-практическая конференция преподавателей, научных сотрудников университета: сборник статей /Вит. гос. ун-т; редкол.: И.П. Прищепа (отв. ред.) [и др.]. – Витебск: УО «ВГУ им. М.П. Машерова», 2009. – 223 с. - С.146-149.
7. Белорусов в России стало меньше. Опубликованы окончательные данные Всероссийской переписи населения 2010 года. Союзное государство. - № 12. - 2011.- С.92.
8. Как живешь белорусская диаспора? [Электронный ресурс]. – 2011. – Режим доступа: www.belartime.ru/belarus/culture/diaspore/c6420f28d9870602.html
Дата доступа: 20.02.2012

9. Закон о репатриации в Польшу. Новый закон о репатриации, права репатрианта в Польше. [Электронный ресурс]. – 2012. - <http://wiza.polska.ru/repatriacja/index.html>. - Дата доступа: 20.02.2012
10. Мониторинг реализации Государственной программы по оказанию содействия добровольному переселению в Российскую Федерацию соотечественников, проживающих за рубежом, на территориях вселения субъектов Российской Федерации за 2011 г. [Электронный ресурс].–2012. http://www.fms.gov.ru/programs/fmsuds/files/monitoring_2011.pdf. - Дата доступа: 22.02.2012

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ